

Нове життя Хаджибея

У Хаджибеї шхуна «Меркурій» надовго не затрималась. Добрий Антоніо знав, що піратам без діла сидіти не можна — переріжуть один одного. До того ж, за венеціанський товар гарну ціну у Хаджибеї не дадуть, і треба брати курс на Стамбул. Тому ватажок залишив венеціанку на свого знайомого турка. За догляд він заплатив хороші гроші і був впевнений, що османець життя покладе, а слова свого дотримає. Але пірат не міг передбачити, що вже за два тижні, у середині вересня 1789 року, турецьку фортецю атакуватиме російське військо під командуванням Де Рібаса, а чорноморські козаки першими подолають високі мури і захоплять дім паші.

Турок, який наглядав за Орнеллою, вже на початку бою зрозумів, що гарнізону перед ворогом не встояти, і тому сховав дівчину в одній із татарських хатинок на території фортеці. Він вслуховувався у звуки бою, що поступово згасав, і крики чужинців, які пробігали зовсім поруч. Несподівано тиха Орнелла зірвалась з місця і кинулась у двері. Вона бігла до колодязя, наче на його дні ховався її порятунок. Втікачка не подолала і півшляху, як міцні руки турка підняли її над землею, але майже відразу обійми ослабли, і османець упав. Орнелла добігла до колодязя і залізла на його кам'яну кладку. Вона дивилась у прірву, на дні якої чорніла нерухома вода. Хотілось

стрибнути і забути про небезпеку і вже більше не відчувати тоскної муки у серці, яка оселилась там після смерті матері. Мабуть, дівчина думала занадто довго. Хтось знову схопив її тіло і повернув на землю. Вона подивилась на нього з-під лоба. Це був не турок, а молодий козак, з такими ж як і у неї чорними очима і красивим та мужнім обличчям. Його старший товариш тягнув на аркані її наглядача. Хлопець-рятівник назвався Гнатом. Він час від часу щось запитував, але Орнелла розуміла тільки те, що він звертався до неї різними мовами, однак жодної з них дівчина не знала. Дійсно, Гнатко розпочав говорити українською, потім перейшов на польську, далі звернувся татарською і турецькою. Дівчина не знала, що відповісти і тому мовчала, а козаки припустили, що вона або німа, або не товариська. Гнатко дав їй ім'я Тута, бо вирішив, що смуглява дівчинка чи турчанка, чи татарка і використав для імені перші склади назв цих національностей.

—Тута, ходи до нас їсти, — щиро запросив Гнат.

—Куліш із салом, просимо ласкаво, — усміхнувся Богдан.

—Тута! — ще раз більш голосно покликав Гнатко.

—Чого ти кричиш? — здивувався старший товариш.

—Так вона, мабуть, недочуває.

—Тоді давай разом.

—Тута! — два молодих голоси злились в один.

Венеціанка прекрасно зрозуміла, що її вважають туговухою, а ще дали якесь неокончене ім'я Тута. Цього дівчина вже не могла подарувати парубкам. Вона гаряче зиркнула в їх бік, підхопилася, відбігла і різко випалила:

— Ступідо! Кретіно!

Добре, що поруч не було батька: подібних слів від своєї чемної доньки він ніколи не чув. Та й сама дівчина не очікувала від себе такої ганебної для синьйорини поведінки.

Два товариша хвилину переварювали не куліш, а емоційні слова колишньої бранки.

—Що це було? — Богдан почухав потилицю.

—Прогнівалась.

—А чого? Ми ж їй куліш із салом пропонували.

—Мабуть, вона кулешу не любить.

—А що вона сказала? Слова дуже знайомі.

—Ступідо — це, мабуть, тупий. А кретіно...

—Це і я зрозумів. А кому вона це сказала?

Гнат про всяк випадок крутнув головою. Але поблизу — тільки причорноморські трави та в них цвіркуни-коники не дають заснути осінньому степу.

— Ех, друже, я свою Оксанку любу не завжди розумію, хоча однією мовою спілкуємось, а тут іноземка. По-їхньому ні бе, ні ме, ось і вийшов конфуз.

На ранок Гнатко і Орнелла опинились поруч біля колодязя. Юна венеціанка почувалася ніяково, бо розуміла, що погарячкувала. Тому першою вирішила привітатися з доброзичливим хлопцем.

—Буон джорно.

—Бонжур! — не замислюючись по-французьки відповів юнак і закликав. Він вже кілька місяців, як полишив Париж і свого друга П'єра. І тут раптом почув знайоме привітання, хоча не зовсім паризьке, але таке на нього схоже. — Ти — Франція?

—Нон. Мі — Венеція. Італія.

—Я — Гнат.

—Мі — Орнелла. Нон Тута.

—Орнелла — дуже красиво.

—Нон капіско.

—Не розумієш, — хлопець згадав схожу французьку фразу — жё не компран па, і тоді сказав слово — красиво французькою, — е бель.

—Белла, — італійською переклала венеціанка і зашарілася: вона подумала, що гарна вона, а не її ім'я.

Рання пташка жайворон зависла в небі і щось дзвінко заспівала самотній хмаринці. Тут же з'явилась ціла зграйка, де пернаті агресивно почали з'ясовувати стосунки. Восени така не шляхетна поведінка у птахів явище не поодиноке. Ось двоє щосили доводять самці свою винятковість, а до них ще й третій боєць підлітає. Він крупніший, сантиметрів

двадцять не менше, та ще й відчайдух. Миролюбна пісня «герр-трит» змінюється на агресивне «шеррер», і пір'я, буре і біле, летить, наче з подушки.

Мій кіт Мур швидко б їх розборонив, — Гнатко із сумом згадав чотирилапого рудого друзяку і Ольшанку. За останні півтора року він і місяця не жив у рідному селі. Краків, Париж і ось Хаджибей і Чорне море.

—Белла! Белла!

—Красива пташка? — дивується хлопець, бо жайворон зовні непоказний: темно-бурий з білим пір'ям знизу. А ось літає, дійсно, очей не відірвеш. Повільно креслить великі дуги або складе крила, щоб за мить знову тріпотіти ними, — хочеш я тобі жайворона спіймаю?

—Нон капіско.

—Не розумієш, — констатує хлопець і переходить на мову жестів: показує на птахів і наче ловить їх.

—Нон, нон, — Орнаелла заливисто сміється, бо не вірить, що голіруч можна спіймати птаха.

—Уїі, уїі, — починає Гнатко французькою, а потім переходить на рідну, — так, так. Тільки дзеркальце дай.

Венеціанка розуміє його жести і передає маленький витвір мистецтва земляків юному нащадку запорозьких козаків. Давно Гнатко не бачив у люстеркові своє відображення. Він дивиться і дивується змінам, а особливо

ледь помітному пушку на верхній губі, що обіцяє стати смолянистими вусами.

Французькою і жестами Гнат показує, як буде ловити птаху на дзеркальце. Він жартує, що не тільки люди полюбують чепуритись перед свічадком, а й жайворони. Орнелла сміється, вона не вірить цим вигадкам, але він просить дати йому часу. Гнатко кладе дзеркальце у траву, щоб сонячний промінь відбивався від його поверхні і був видний птахам навіть високо у небі. Один за одним жайворони спускаються до промінця у траві, і не на себе їм кортить подивитися: з висоти їм здається, що в степу на сонці виблискує вода і є чудова нагода напиться досхочу. Збентежені, ошукані у своїх кращих надіях, жайворони ще деякий час не розлітаються, і цих хвилин вистачає, щоб безшумний Гнат підкрався до птахів. Він блискавичним рухом притискує хвіст птаха до землі, і даремно жайвір дріботить крилами — усі зусилля марні.

Орнелла у захваті від побаченого. Дівчина обережно бере пернатого за крила. Вона вдивляється у його темно-карі очі, а він у її чорні гагати.

— Келендра, — видихає венеціанка, відпускаючи птаха...

— Жайвір, — розуміє Гнат.

Вони не припиняли говорити французько-італійською мовою, і хлопець дізнався, що келендра — це не тільки жайворон, але також італійське жіноче ім'я.

Глибоке занурення і злий пес

За тиждень спілкування і обопільного навчання хлопець і дівчина все краще розуміли один одного без зайвих жестів. Але на розмови з кожним днем залишалось все менше і менше часу. У п'ятдесяти кілометрах від Хаджибея на березі Дністровського лиману височіли стіни білої фортеці — Акермана. Саме її повинні були захопити чорноморські козаки. Для штурму не вистачало кораблів, і командувач війська Де Рібас наказав підняти затонулі після останніх боїв турецькі судна.

На берег висипало понад двохсот військових і робочого люду. Три потужні лебідки і кілька десятків тяглових коней чекали на важку роботу. Канати з крюками і без вантажили на човни, щоб зачепити їх за борти, обмотати щогли і витягнути на берег. Почали з ближніх кораблів, котрі загрузли на міліні. Поки козаки на човнах робили свою справу, Гнатко з Орнеллою пішли до найбільшої лебідки. Але дійти не встигли. Їх зупинив соковитий бас:

—А хто тут без діла вештається?

—Тарасе! — від радості аж підскочив Гнатко. Він ніяк не очікував зустріти велетня на морському узбережжі, адже той подався з чумаками звичним маршрутом до Станіслава, — чому ти тут?

—Так дехто з наших до Херсона пішов заробити грошей на будівництві кораблів,

дехто з мажами-возами, як зазвичай, до Прогноїв, а я до вас, бо з руками біда.

— А що з руками? — захвилювався Гнатко.

— Так дуже чешуться.

— А де ж у нас ліки?

— В Акермані. Я там так почешу руки об бусурманів, що всі мої хвороби на їх головах і залишаться. А ти, дивлюсь, уже женихаєшся?

— Це Орнелла — венеціанка. Їй ще рано заміж.

— Козаче, допоможи! — гукнули люди, приставлені до коней. Перший турецький корабель повільно почали тягти на берег.

Тарас Дві Спини підійшов до коня, у якого від напруження очі вилазили з орбіт, і взявся за канат. Чорний мерин відразу відчув полегшення і вдячно скосив око на здорованя.

— А як ти думаєш, хто з них двох сильніший: кінь чи твій товариш? — Орнелла із захватом спостерігала за тим, як силач забирав з моря канат. Здавалось він сам міг витягнути з води турецьку галеру.

— Тарасу кінь не суперник. Він ведмедя валить.

— А слона? — з посмішкою запитала дівчина. Вона була певна, що парубок африканських велетнів ніколи в житті не зустрічав.

— Та бачив я слона, — також посміхнувся Гнатко, — у Парижі на ярмарку. А ще туди носорога привозили.

—Ти не відповів про слона.

—Якщо Тарас свою довбню візьме, то я і слону не позаздрю.

Кораблі з мілини усі повитягували. Настала черга пірнальників. Не кожному до снаги зануритись навіть на десять метрів і кілька хвилин не дихати у постійному русі. Гнатко ще у рідній Ольшанці любив з хлопцями на річці змагатись, хто кого пересидить під водою. І рівних йому у цій справі не було.

—Можна і я допоможу пірнальникам, — попросив Гнатко дозволу у старшого козака на човні.

—Отче наш знаєш?

—Отче наш, що єси на небесах... — почав юнак.

—Добре, твій камінь зліва по борту, — навдивовижу відразу погодився чолов'яга, і хлопець сів біля нехитрого вантажу для більш швидкого занурювання у воду.

—А куди чіпляти канат?

—Якщо до якоря допливеш, то побачиш. Камінь не забудь назад повернути.

—А як його... — розгубився Гнат.

—Та жартую я. Перехрестись і пірнай.

Прозорий дах води над головою віддалявся і темнішав, і сонце втрачало силу і не могло поспіти за пірнальником на глибину. Промайнула грот-щогла, коричневий бік обшивки простелився під ноги. Гнат почав шукати міцне кріплення, щоб надійно прилаштувати крюк із канатом. Він уперше

опинився на турецькому фрегаті, тому все робив навропаки. Пішла друга хвилина його підводної одиссеї, а нічого путнього хлопець так і не знайшов. Повітря з грудей вже просилося назовні, і серце починало калатати сильніше. Нарешті він відшукав якийсь залізний отвір і почав прилаштовувати крюк. Парубок майже закінчив роботу, коли відчув якусь дивну ейфорію. Йому раптом стало так добре, що захотілося залишитись тут на підводному фрегаті назавжди. Гнат не знав, що нестача кисню в крові дає такі несподівані відчуття і навіть могла викликати галюцинації. Він закріпив канат, трухнув головою, відганяючи підводну мару, і поплив вгору до сонця і козацького життя.

—Гнатко! Гнатко! — зустріла хлопця сполоханим криком і сльозами венеціанка. Вона навіть не втрималася і обійняла юнака.

—Перелякав дитину, — пробасив Тарас Дві Спини, — а де золото?

—Яке золото?

—Знамо, турецьке. Ти для чого пірнав, хлопче? І дівчину без приданого залишив, — дражнив товариша велетень.

—Тарасе, мені не до жартів, — хлопця ще хитало після важкого занурення.

—Золото! Золото! — здавалось, закричав весь люд на узбережжі. Але волали тільки шестеро козаків, які знесли сундук з турецького фрегата, а коли відкрили його, то побачили жовті яскраві монети.

—Я ж казав — золото, а ти — жарти. Козак ти хороший, та не маєш грошей, — Тарас посміхнувся, — нічого: хоча спина гола, та своя воля.

—Рятуйся! — знову крик розбурхав берег.

По піщаній окрайці біг великий кошлатий собака, відомий воякам за кличкою Чорний. Російський капітан привіз його з попереднього місця служби у Чечні. І офіцер, і його пес мали крутий норов і могли вчинити гармидер і за тихого вітру та спокійного моря. Тільки у собаки можливостей було поменше. Спеціально приставлений солдат стежив за Чорним і на волю не випускав. Але пес чи горілка приспали пильність охоронця, і кошлатий вирвався на чорноморський простір.

Хто був ближчим до води, кинувся у море, хто біля куців — побіг у рідкі зарості. Наша трійка опинилася саме на шляху лютого пса. Гнат посунув Орнеллу за свою спину, а Тарас їх обох за свої дві. Собака зупинився біля чумака і почав голосно гавкати, незадоволений незвичним опором. Однак його грізна поведінка не справила жодного враження на здорованя. Пес рикнув і розвернувся на зворотний шлях. Пробіг метрів двадцять і знову повернув назад та помчав на чумака. Наблизившись, Чорний стрибнув на нього. Тарас правицею перехопив тварину у повітрі, і лівою підняв за шкірку. Пес, наче остання шавка, безпомічно перебирав лапами і крутив більмами.

—І куди, друже, так поспішаєш? На козацьку раду чи москальську зраду?

—У-у-у, — жалібно і не визначено провів пес.

—Проси пробачення у...

—У синьйорини, — підказав Гнат.

—У-у-у, — повторив тільки ще більш жалісно собака. Робочі люди, які виходили зі своїх схованок, полегшено засміялись.

—Лети додому, — наказав Тарас і, мов іграшкового, жбурнув Чорного на пісок. І пес, дійсно, полетів, а, коли приземлився, то помчав додому з небувалою швидкістю.

—Це ж треба так тварину зіпсувати, щоб її люди боялися, — робітник біля лебідки витер спітнілого лоба.

—Який то чумака, що боїться собак, — Тарас раптом плеснув у долоні і розплився у посмішці: з польової кухні повіяло смаженим м'ясом і запашною пшеничною кашею.

Людські крики, команди старших козаків, хропіння коней, гавкіт собак наче віднесло вітром або проковтнули хвилі чи увібрав у солодкі і гіркі трави степ.

Чорноморці відпочивали та із задоволенням споглядали на турецькі галери і фрегати, яких вони визволили з морського полону для свого флоту.

Орнеллі не дуже смакувала каша, вона скутила за морською їжею.

—Хочеш я наловлю крабів? — запропонував Гнатко, — вони смачні.

—Я знаю, у них ніжне м'ясо, — погодилась дівчина, — хоча я більше люблю омарів. Це такі великі раки і там є що поїсти.

—У Чорному морі омарів нема, ось повернешся до своєї Адріатики, тоді і влаштуєш бенкет.

—Як я повернусь? Батько не знає, де мене шукати. А якщо хтось і знайде, то берберський пірат. Але навіть його нема.

Гнат спохмурнів і подивився на небо. І небо подивилося на нього. Орнелла затамувала подих: таким Гната вона ще не бачила. За хвилину блакить ожила гордим птахом — піднебіння неба дражнив крилами пістрявий яструб.

Юнак зустрівся з ним поглядом і наступної миті вже дивився на землю очима яструба. Швидко промайнули степ і море до Дністровського лиману, який уперся у велику фортецю. Два кілометри акерманського муру справляли неабияке враження. Воно і не дивно. Стіни висотою до 15 метрів і товщиною до п'яти, а ще 34 вежі з круглими, циліндричним і шатровими дахами з висоти пташиного польоту нагадували казкового кам'яного звіра, який заснув біля води. Посередині фортеці міцно стояла цитадель з баштами по кутах, де розміщувався військовий штаб.

Яструб перевів погляд трохи далі у море, і Гнат побачив три щогли шхуни, на борту якої він прочитав: «Меркурій».

—«Меркурій», — прошепотів хлопець і заплющив очі. Коли він впустив до них світло, то погляд вже був земним, а не небесним.

—«Меркурій» — це корабель, пірати якого полонили нас. Я тобі учора розповідала. Вони прийшли за мною.

—Біля борту, мабуть, капітан. Хижа пика.

—Так, це — Добрий Антоніо. Страшна людина.

—Не бійся. Пірати не наважаться викрадати тебе у військових.

—Ти не знаєш їхнього ватажка. Він такий підступний, що може пролізти навіть до вашого штабу.

—Орнелло — ти просто маленька налякана дівчинка.

—Я — не маленька. Нещасній Джульєтті у п'єсі Шекспіра було чотирнадцять, — венеціанка подивилась уважно на парубка і з вигляду його обличчя зрозуміла, що він не читав «Ромео і Джульєтта», — ти не знаєш, хто такий Шекпір? І, безумовно, не бачив п'єс Гольдоні у театрі?

—Я ніколи не був у театрі і не знаю цих прізвищ, — роздратовано і сумно водночас відповів Гнатко, відчувши, що зганьбився в очах освіченої синьйорини.

—А ти не бачив десь поруч з «Меркурієм» великого судна — венеціанського нефа «Лючія»?

—Ні. Поруч не було. А далі я не бачив. Може, корабель твого батька десь на підході, — спробував обнадіяти хлопець Орнеллу, —

а поки він не прибув і не привіз твоїх улюблених омарів, я все ж таки наловлю крабів.

Гнатко поплив до купки валунів, де, він знав напевно, повзають буро-зелені панцирники. У прозорій воді краб виглядав, як навісний замок, а рибка поруч, наче ключик від нього. Коли пірнальник наблизився, краб ожив і пустився боком навтьоки — до свого порятунку під камінь. Та ловець вправно ухопив здобич за великими клешнями. Даремно краб розмахував більшою лівою, полюючи за пальцями свого кривдника. Він програв у нерівному двобої.

Вогонь багаття, зробивши свою справу, обернувся на попіл, і полетів по піску. Вечір малював чорним по-білому. Гнатко діставав з клешень біле м'ясо для Орнелли, а сам висмоктував з-під червоного панцира соковиту суміш. Місяць, білий та ідеально круглий, нагадав венеціанці скатертину на овальному столі в її італійській кімнаті. Тільки на ньому не було ні її улюбленого дзеркальця, ні гребінця зі слонової кістки, ні срібної шпильки для густого каштанового волосся.

—Завтра підемо ловити жайворонків? — Орнелла відганяла від себе сум Венеції.

—Для чого їх ловити, якщо ти всіх птахів випускаєш?

—Після неволі свободу відчуваєш по-особливому. Я це знаю і хочу, щоб і вони знали.

—Завтра з Богданом йтиму у розвідку. Птахів іншого польоту будемо ловити.

ЗМІСТ

Венеціанський неф і піратська вдача	3
Нове життя Хаджибея.....	18
Глибоке занурення і злий пес.....	25
Чайка-тігітка і порятунок старшого товариша.....	35
Біла фортеця і вовча зграя	42
Піратська вилазка	56
Пошук волосся і зустріч з Венецією.....	80
Що буває, коли зустрінеш кульгавого горбуна	90
Погоня за «Меркурієм» і радісна зустріч ..	101
Маленькі подвиги великого Тараса.....	111
Остання спроба Доброго Антонію.....	125